

A *Stylommatophora* csigák ivarszervrendszerének magyar nyelvű nevezéktana

Páll-Gergely Barna

Abstract: *Hungarian nomenclature of the reproductive system of Stylommatophoran gastropods.* Using anatomical works from Hungarian malacological literature, Hungarian names of the organs of the Stylommatophoran genital structure are revised. I advise here Hungarian names for the hitherto nameless parts of the genital system.

Key words: Stylommatophora, genital structure, Hungarian names

Bevezetés

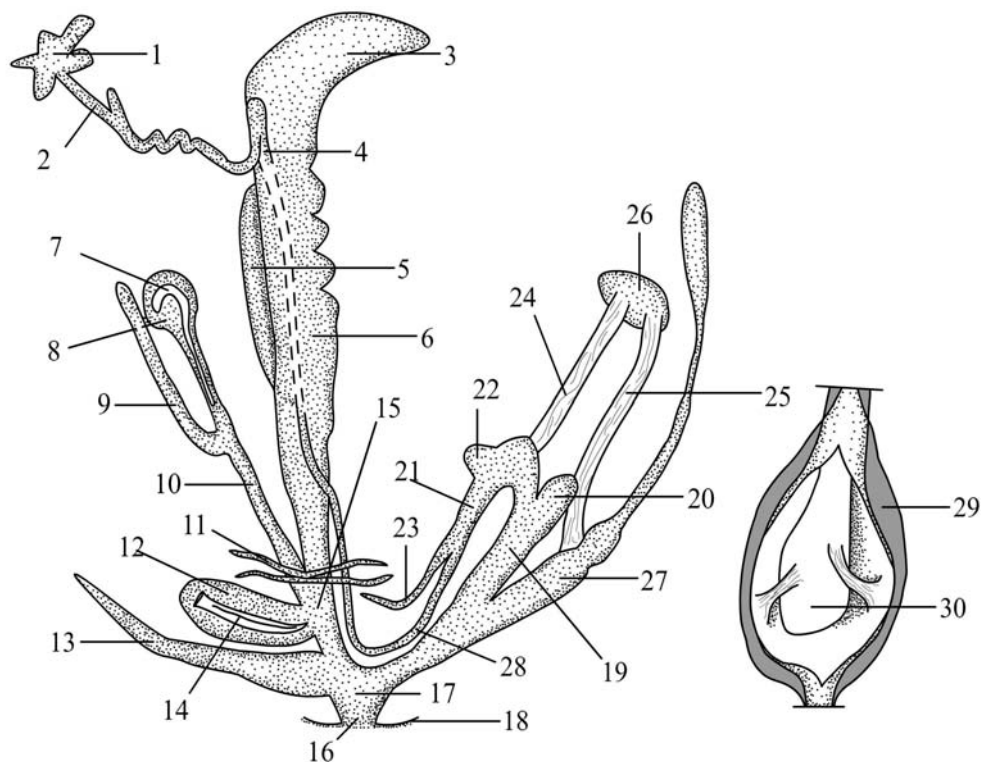
A csigák ivarszervei bonyolult szervrendszerek. Morfológiájuk leírása taxonómiai szempontból alapvető fontosságú. Az ivarszervek részeit a nemzetközi irodalomban főleg latin és görög kifejezések jelölik, egy részüket az angol vagy német nyelvű szakirodalom változtatás nélkül vagy angolosítással illetve németesítéssel veszi át.

Többek között a magyar biológus oktatás sem nélkülözi a tudományos kifejezések mellett a magyar nevek ismeretét sem, így szükségszerűnek éreztem a jelen munka megírását. A magyar névvel nem rendelkező szervek és szervrészek elkeresztelésére teszek kíséretet, emellett próbálok az eddig használt nehézkes, vagy csak félig magyar kifejezések kijavítását, valamint a nem egyértelmű nevek tisztázását.

Több magyar nyelvű közlemény született a régmúlttól a közelmúltig (Fehér, Z. et al. 2007; Kovács, Gy. 1902; Majoros, G. 1988; Soós, L. 1917; Varga, A. 1986; Wagner, J. 1927), melyek a csigák ivarszerveinek morfológiájával és működésével foglalkoznak, de nevezéktani problémákról szóló írás még nem látott napvilágot magyar nyelven. Két irányadó művet (Soós, L. 1943; Péczely, P. & Pálfia, Zs. 1998) használtam, az utóbbi nem idéz magyar nyelvű munkát. Az irodalomjegyzék írása Varga és munkatársai (2005) bibliográfiáját követi.

A következőkben a Stylommatophora (nyelesszemű tüdőscsiga) ivarszerv (1. ábra) részeit tételesen felsorolom az angol tudományos kifejezések ábécé-sorrendje szerint. Az 1. táblázatban összefoglalom az angol, német, latin (görög) és magyar kifejezéseket. A táblázatnak nem célja az összes létező, különböző szerző által használt elnevezés összefoglalása, a leggyakrabban használt szakszavakat tartalmazza. A továbbiakban Soós (1943) illetve Péczely és Pálfia (1998) munkáinak idézése során az egyértelműség és az egyszerűség miatt elhagyom az évszámokat.

Az ivarszervrendszer részei



1. ábra: A Stylommatophora ivarszerv sémája. A rajzok hipotetikusak, egyszerre ábrázolják a nyellesszemű tüdőscsigák ivarszervének összes (fontosabb) részét. A testfal (18) és a diaphragma (26) nem tartoznak szorosan az ivarkészülékhez.

Jelmagyarázat: 1: Hímzőmirigy, 2: Hímzőszövetek, 3: Fehérjemirigy,
4: Megtermékenyítési kamra,

5: Dülmirigy, 6: Méh, 7: Spermatok, 8: Párzótáska, 9: Párzótáska függeléke, 10: Párzótáska-vezeték,
11: Nyálkamirigyek, 12: Nyíltok, 13: Hüvelyfüggelék, 14: A szerelem nyila, 15: Hüvely, 16: Ivarnyílás,
17: Ivarpítvar, 18: Testfal, 19: Pénisz, 20: Pénisztasak,
21: Utópénisz, 22: Utópénisztasak, 23: Ostor,
24: Péniszvisszahúzó izom, 25: Péniszfüggelék-visszahúzó izom, 26: Diaphragma, 27: Péniszfüggelék,
28: Ondócsatorna, 29: Péniszburok, 30: Péniszszemölcs.

Fig. 1.: Schematic genital structure of Stylommatophorans. Note that this figure is hypothetical, illustrating all important parts of the genital structure. The body wall (18) and the diaphragma (26) is not part of the reproductive structure in a stricter sense.

Abbreviations: 1: Hermaphroditic gland, 2: Hermaphroditic duct, 3: Abumen gland,
4: Fertilisation pouch, 5: Prostate, 6: Uterus, 7: Spermatozor, 8: Bursa copulatrix,
9: Diverticulum, 10: Pedunculus,
11: Mucous glands, 12: Dart sac, 13: Stimulatory organ, 14: Love dart, 15: Vagina, 16: Genital aperture,
17: Atrium, 18: Body wall, 19: Penis, 20: Penial caecum, 21: Epiphallus,
22: Epiphallar caecum, 23: Flagellum, 24: Retractor muscle of the penis, 25: Retractor muscle of the appendix,
26: Diaphragma, 27: Penial appendix, 28: Vas deferens,
29: Penial steeth, 30: Penial papilla.

Az ivarszervrendszer részeinek tételes felsorolása

Albumen gland: **Fehérjemirigy.**

Appendicula: lásd: *stimulatory organ*.

Atrium (vestibulum): **Ivarpítvar.**

Bursa copulatrix (régén: *receptaculum seminis*): **Páرزótáska.**

Dart sac: Nyíltok (Péczy és Pálfia) vagy nyílzacskó (Soós). Mindkét elnevezés megfelelő, a **nyíltok** rövidege miatt üdvösebb. Ez utóbbi elnevezés mellett szól az is, hogy a vastag, izmos falú szerv kifejezésére alkalmasabb a „tok” szó.

A szerv latin elnevezése (*bursa teloris*) törzsákot jelent (*telor* = tör), mely nincs összhangban a zsákban található *spiculum amoris* (szerelem nyila; *spiculum* = nyíl) nevével. Ez esetben megtartanám a régi, széles körben ismert „nyíltok” és „szerelem nyila” kifejezéseket.

Diverticulum (d. of the bursa copulatrix): A kisebb csatlakozó szerveket az anatómiában a nagyobb szervek részeként szokták elnevezni, így a „függelék” (Soós) kifejezéssel szemben a **páرزótáska függeléke** következetesebb.

Ductus deferens: lásd: *vas deferens*.

Epiphallar caecum: A szakirodalomban magyar elnevezést nem találtam, az **utópénisztasak** kifejezést javaslom.

Epiphallus: Péczy és Pálfia „penis előtti rész”-nek, Soós *epiphallusnak* hívja. Megfelelőnek tartom az egyszerűbb **utópénisz** kifejezést.

Fertilisation pouch: **Megtermékenyítési kamra.**

Flagellum: **Ostor.**

Genital aperture: **Ivarnyílás.**

Hermaphroditic duct: **Hímnősvezeték.** Péczy és Pálfia külön, Soós egybe írja a szerv nevét. Nem jelzős szerkezetről, hanem egy struktúra nevééről van szó. Véleményem szerint a kifejezés már meghonosodott a magyar nyelven, így egybe írandó. Ugyanez vonatkozik a hímnősmirigyre (*hermaphroditic gland*) is.

Hermaphroditic gland: **Hímnősmirigy.**

Love dart: **A szerelem nyila.** Lásd még: *dart sac*.

Mucous glands: Péczy és Pálfia „ujj alakú mirigyek”-nek nevezi ezt a szervet, ami a német „fingerförmige Drüsen” tükörfordítása.

A latin *glandulae mucosae* kifejezés **nyálkamirigyeket** jelent (Soós is ezt használja). Ez utóbbi szó rövidebb, lényegre törőbb. Sok faj ill. género esetén ezek a mirigyek nem hasonlítanak ujjakra.

Pedunculus: Péczy és Pálfia bursavezetéknek nevezi. Ez a név használható, bár magyarosabb a **páرزótáska-vezeték** elnevezés. Soós a *diverticulum* beömlése előtti részt szárnak hívja. Ez utóbbi általánosság miatt nem javasolt.

Penial appendix (appendix): Nem minden rendszertani egységnél megtalálható szerv. Zboray összefoglaló tankönyve (Péczy és Pálfia írása) nem tartalmazza, Soós sem kereszteli el magyarul. Elhelyezkedése miatt a **péniszfüggelék** kifejezést javaslom.

Penial caecum: Donáth (1986) két magyar jelentést ad a rovarok *cecum* nevű szervének: „vakbél” és „vakon végződő tasak”. A csigák e szerve nem analóg és nem is homológ a rovarokéval, a vakbél kifejezés helyett a **pénisztasak** elnevezést javaslom. A szerv különböző nyelvű irodalmakban *coecum* néven szerepel.

Penial papilla: Fehér és munkatársai (2007) péniszpapillának nevezik, én a **péniszszemölcs** kifejezést javaslom. A rajzon egy olyan típus látható, melynél a szemölcshez egy hosszanti és egy keresztben futó izomnyaláb tapad.

Penial steeth: A szakirodalomban honi elnevezést nem találtam, a **péniszburok** kifejezést javaslom.

Penis: **Pénisz**. A kifejezés magyar fonetikával írva használható.

Retractor muscle of the appendix: **Péniszfüggelék-visszahúzó izom**.

Retractor muscle of the penis: **Péniszvisszahúzó izom**.

Retractor muscle of the vagina: **Vagina-visszahúzó izom**.

Spermatophor: Péczely és Pálfia spermiumtartó tokocskának nevezi, a **spermatok** kifejezés egyszerűbb, és a célnak megfelelő.

Spermoviduct: **Pete-ondóvezető**. Soós a szerv két részét ondóvezetéknek (=prostata) és petevezetéknek (=anyaméh) nevezi. A **dülmirigy** és a **méh** kifejezések véleményem szerint megfelelőek.

Stimulatory organ (appendicula): Csak bizonyos csoportokban fordul elő. Péczely és Pálfia nem említi, Soós nem ad neki magyar nevet. A „stimulatory organ” kifejezéssel szemben a szakirodalomban jóval többször találkozunk az „appendicula” elnevezéssel, ezért a magyar név megadásakor is ezt érdemes követni. Maga a latin szó függelékecskét jelent. A szerv elnevezésének gyakori elhelyezkedése miatt a **hüvelyfüggelék** kifejezést javaslom.

Vagina: Bár a magyar nyelvben a *vagina* szó többé-kevésbé meghonosodott, a **hüvely** elnevezés tökéletesen megfelel a célnak (ahogy azt Péczely és Pálfia és Soós is használja), hiszen egy izmos falú csőről van szó.

Vas deferens (Ductus deferens): Péczely és Pálfia ondóvezetőnek, Soós **ondócsatornának** hívja. Az utóbbi kifejezés teljességgel megfelelő.

1. Táblázat:

A Stylommatophora ivarszerv részeinek angol, latin (görög), német és magyar elnevezései.

A táblázat a fontosabb szerveket tartalmazza. Az 5. oszlop számai az 1. ábrára utalnak.

Table 1.:

Nomenclature of the Stylommatophoran genital structure in English, Latin (Greek), German and Hungarian. Only the most important organs are presented. Numbers correspond to those in Fig. 1. The numbers of the fifth column refer to the Fig.1.

Angol (English)	Latin/görög (Latin/Greek)	Német (German)	Magyar (Hungarian)	N
Albumen gland	Glandula albuginea	Eiweissdrüse	Fehérjemirigy	3
Atrium	Atrium (vestibulum)	Atrium	Ivarpítvar	17
Bursa copulatrix	Bursa copulatrix	Bursa copulatrix	Párzótáska	8
Dart sac	Bursa teloris	Liebespfeilsack	Nyíltok	12
Diverticulum	Diverticulum	Diverticulum	A párzótáska függeléke	9
Epiphallar caecum	Epiphallus caecum	Epiphallus Caecum	Utópénisztasak	22
Epiphallus	Epiphallus	Epiphallus	Utópénisz	21
Fertilisation pouch	Camera fertilis	Befruchtungstasche	Megtermékenyítési kamra	4
Flagellum	Flagellum	Flagellum	Ostor	23

Angol (English)	Latin/görög (Latin/Greek)	Német (German)	Magyar (Hungarian)	N
Genital aperture	Apertura genitalis	Geschlechtsöffnung	Ivarnyílás	16
Hermaphroditic duct	Ductus hermaphroditicus	Zwittergang	Hímnősvezeték	2
Hermaphroditic gland	Glandula hermaphroditica, ovotestis	Zwitterdrüse	Hímnősmirigy	1
Love dart	Spiculum amoris	Liebespfeil	A szerelem nyila	14
Mucous (digitiform) glands	Glandulae mucosae	Fingerförmige Drüsen	Nyálkamirigyek	11
Pedunculus	Pedunculus	Pedunculus	Párázótszaka-vezeték	10
Penial appendix	Appendix	Penisappendix	Péniszfüggelék	27
Penial caecum	Caecum	Penis Caecum	Pénisztasak	20
Penial papilla	Penis papilla	Penispapille	Péniszszemölcs	30
Penial sheath	Penis capsula	Penisscheide	Péniszburok	29
Penis	Penis/Phallus	Penis	Pénisz	19
Retractor muscle of the appendix	Musculus retractor appendicis	Rückziehmuskel des Appendix	Péniszfüggelék-visszahúzó izom	25
Retractor muscle of the penis	Musculus retractor penis	Rückziehmuskel des Penis	Péniszvisszahúzó izom	24
Retractor muscle of the vagina	Musculus retractor vaginae	Rückziehmuskel der Vagina	Hüvelyvisszahúzó izom	
Spermatophor	Spermatophora	Spermatophore	Spermatok	7
Spermoviduct	Spermoviductus	Eisamenleiter	Pete-ondóvezető	5+6
	Pars prostetica	Prostata	Dülmirigy	5
	Pars uterica	Eileiter	Méh	6
Stimulatory organ	Appendicula	Stimulationsorgan	Hüvelyfüggelék	13
Vagina	Vagina	Vagina	Hüvely	15
Vas deferens	Vas (ductus) deferens	Samenleiter	Ondócsatorna	28

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Domokos Tamásnak, Fehér Zoltánnak, Fűkőh Leventének, Majoros Gábornak, Varga Andrásnak és Sólymos Péternek hasznos tanácsaikért; illetve Bernhard Hausdorfnak, aki a német elnevezéseket kiegészítette.

Irodalomjegyzék

- Donáth, T. (1986): *Anatómiai nevek. Anatómiai, szövet- és fejlődéstani terminológia.* – Medicina Könyvkiadó (3. javított kiadás), p. 1–435. Budapest.
- Fehér, Z., Varga, A., Deli, T., Domokos, T., Szabó, K., Bozsó, M. & Péntes, Zs. (2007): *Filogenetikai vizsgálatok védett puhatestűeken.* (In: Forró, L. (ed.): *A Kárpát-medence állatvilágának kialakulása.*) – Magyar Természettudományi Múzeum, p. 183–200. Budapest.
- Kovács, Gy. (1902): *A Helix pomatia L. ivarszervének ismeretéhez.* – p. 1–30. Budapest. – Dombóvár.

- Majoros, G. (1988): A Stylommatophorák ivarszervének működéséről. – *Soosiana*, 16: 19–35. Baja.
- Péczely, P. & Pálfia, Zs. (1998): A csigák osztálya (In: Zboray, G. (szerk.): Összehasonlító anatómiai praktikum) – Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., p 150–151. Budapest.
- Soós, L. (1917): Vizsgálatok a magyarországi Pulmonataak rendszertani anatómiája köréből. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici*, 15: 1–165. Budapest.
- Soós, L. (1943): A Kárpát-medence Mollusca-faunája. – In: Magyarország természetrajza, I. Állattani rész. Magyar Tudományos Akadémia, p. 1–478. Budapest.
- Varga, A. (1986): A magyarországi Stylommatophorák ivarszervanatómiai vizsgálata. I. (Mollusca). – *Folia Historico-naturalia Musei Matraensis*, 11: 71–109. Gyöngyös.
- Varga, A., Fűköh., L. & Krolopp., E. (2005): Magyar Malakológiai Bibliográfia (1727–2007) – *Malakológiai Tájékoztató*, 23: 5–129. Gyöngyös.
- Wagner, J. (1927): Újabb adatok a magyarországi Limnaeák ivarszerveinek anatómiájához. – *Állattani Közlemények*, 24: 29–39. Budapest.

PÁLL-GERGELY, Barna
PTE TTK Általános és Alkalmazott Ökológiai Tanszék
Pécs, 7624, Ifjúság útja 6.
pallgergely2@gmail.com